

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

DAGNY

TIDSKRIFT FÖR SOCIALA OCH LITTERÄRA INTRESSEN

UTGIFVEN AF

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET

REDAKTÖR: LOTTEN DAHLGREN

INNEHÅLL:

KAROLINA WIDERSTRÖM: Några ord i bostadsfrågan.
KERSTIN HESSELGREN: Hygieniska önskemål.
IDA FALBE-HANSEN: Hvad Kirstine Frederiksen var for danske kvinder.
L. D--N: En bok om Fredrika Runeberg.
Litteratur: L. D.: Susanne af Amanda Kerfstedt. — F. E.: Den siste Hauge
af J. Blicher-Clausen.
Föreningsmeddelanden.
Från skilda håll.

af värk i följd af brännskador, skafsår m. fl. yttre skador, såsom fördelade vid svullnad och blodstockningar samt såsom verksamt antiseptiskt behandlingsmedel användes Salubrin tidt och ofta i alla de hem, i hvilka man en gång använt Fil. Doktor P. Håkansson's fabrikat enligt bruksanvisningen och icke låtit sig vilseledas genom att försöka underhaltiga efterrapningar eller andra preparat, som olagligen signerats Salubrin. Originalfabrikatet tillhandahålles i Parfym-, Specerier- och Färgaffärer. Partilagrar hos *Geijer & C:o, Stockholm.*

“Baletto”

A. M. BORDSBILJARD

med gummivallar och patentskifva som ej kan slå sig, cm. 185 × 93.

Komplett med 5 köer, 16 bollar m. m. kr. 150: —

Fotställning extra » 15: —

A. B. Nordiska Kompaniet

Regeringsgatan.

Aktiebolaget Nordiska Kompaniet.

Textilafdelning, Thyra Grafström.

Färdiga och påbörjade **Broderier** på siden-, kläde-, lärft- och yllestramalj, passande för **Dukar, Portiärer, Mattor, Kuddar, Serveringsdukar** m. m. Mönster uthyras. Rekvisitioner från landsorten ombesörjas pr omgående.

Obs.! Ändrad adress: Regeringsgatan 5.

Hygieniska Skodon tillverkas för Herrar, Damer och Barn.

OBS.! Prisbelönta af Dräkt-Reformföreningen.

Skodon tillverkas äfven efter modern fason.

☛ Allt arbete utföres noggrannt och af bästa material. ☛
Reparationer verkställas väl och på bestämd utlofvad tid.

P. GUST. PETTERSSON,

52 Drottninggatan 52.

Å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, Stockholm, 54 Drottninggatan,

finnas anmälda kvinnliga arbetssökande säson: lektionsgiffvare i olika ämnen svenska och utländska lärarinnor för hem och skolor, kontors- och skrifbiträden, bonner, husföreståndarinnor, sällskap och biträden i hem, föreläserskor, gymnaster m. fl.

Å *Fredrika-Bremer-Förbundets byrå 54 Drottninggatan* mottagas anmälningar till inträde i *Förbundets*

Sjukkassa.

Äfven personer, som icke äro medlemmar af *Förbundet*, kunna blifva delegare i densamma.

För kapitalister, särskildt fruntimmer, har det länge varit ett önskningsmål att kunna öfverlämna värden af sina värdepapper och skötseln af sina affärer åt någon person eller institution, som med absolut säkerhet förenade punktlighet och noggrannhet i utförandet af det anförtrodda uppdraget äfvensom prisbillighet. En sådan institution är

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning
(*Lilla Nygatan 27, expeditionstid 10—4*),

som under garanti af **Stockholms Enskilda Bank** åtager sig vård och förvaltning af enskilda personers och kassors värdepapper.

Exempel 1. Om en person hos Notariatafdelningen deponerar obligationer, inkasserar Notariatafdelningen vid förfallotiderna kuponger och tillhandahåller deponenten influtna medel. Vidare efterser Notariatafdelningen utlottningar af obligationer och underrättar deponenten i god tid, ifall en denne tillhörig obligation blifvit utlottad, samt lämnar förslag till ny **placering** af det ledigblifna kapitalet.

Exempel 2. Om inteckningar deponeras hos Notariatafdelningen, underrättar Notariatafdelningen gäldenären därom att räntorna å inteckningarna skola till afdelningen inbetalas, hvarefter de medel, som inflyta, till deponenten redovisas. Vidare tillser Notariatafdelningen att inteckningarna blifva i vederbörlig tid förnyade. Om en hos afdelningen deponerad inteckning genom underlåten förnyelse skulle förfalla, ersätter **Stockholms Enskilda Bank** därigenom uppkommen skada.

Förvaringsafgift: 50 öre för år pr 1,000 kronor af depositionens värde, dock ej under två kronor.

I dessa dagar har utkommit i bokhandeln:

Senapskornet,

som afhandlar uppkomsten och tillväxten af **Brittiska och Utländska Bibelsällskapet**, och huru en troende flicka Mary Jones och hennes bibel fingo blifva en anledning till dess bildande. Med illustrationer. Pris 1 krona.

Brittiska och Utländska Bibelsällskapet firade i år den 6 Mars sin hundraårshögtid. Äfven Sverige deltog däri. Dess Ärkebiskop hade i särskild skrifvelse till samtliga biskoparna bedt dem uppmana sitt prästerskap att nämnda dag erinna därom. Dylig uppmaning hade ock utgått från Svenska Bibelsällskapet, Evang. Fosterlands-Stiftelsen och andra sällskap i vårt land.

Denna skrift rekommenderas särskildt hos hrr präster, skollärare och predikanter, hvilka af dess innehåll torde kunna hämta åtskilligt rörande Brittiska och Utländska Bibelsällskapet och dess verksamhet för bibelspridningen äfven i vårt land.

Evang. Fosterlands-Stiftelsens Förlags-Expedition.

Aug. Magnusson

44, 46 & 48 Vesterlånggatan 44, 46 & 48

31 & 33 Stora Nygatan 31 & 33

(ingång endast från Vesterlånggatan)

STOCKHOLM

Min nya Afdelning

för

Hvita varor

erbjuder odisputabelt största urval af:

Duktyger, Handdukar, Linnelärfter
och alla slags **Hvita Väfnader.**

Almedals, Norrköpings (Tuppen) och
Gamlestadens samtliga Väfnader
ständigt på lager till *fabrikpris.*

Då helt stycke tages lämnas *extra rabatt.*

All slags Linnesömnad och Märkning
utföres *omsorgsfullt* å egna Atelierer.

För **Utstyrslar** ovilkorligen bäst och billigast.

Solida varor. Största urval.

Billigaste priser.

Aug. Magnusson,

STOCKHOLM.

Några ord i bostadsfrågan.

Det är i stor utsträckning vida lättare och bättre att förekomma än att bota ett ondt — sedan man nämligen vunnit erfarenhet om detsamma och uttrönt dess orsaker — Detta är ingen ny tanke, men det är en tanke som i våra dagar brutit sig igenom med alldeles särskild kraft, så att den nästan kan sägas utgöra nutidens lösen. Man har i våra dagar icke blott hjärta för den nu förefintliga nöden — det är många krafter som äro i verksamhet för att lindra den. — utan man har i all synnerhet tanke på att se till att hvarje människa skall få arbete, få detta så betaldt och få det för öfrigt så ställt för sig, att hon ej blott kan reda sig för det närvarande utan att hon ock, när sjukdomens och ålderdomens dagar komma, skall kunna slippa den förödmjukande utvägen att lita till andras barmhärtighet. Och läkekonsten sträfvär icke blott nu som alltid att utfinna bättre och kraftigare läkemedel, bättre kirurgiska metoder, bättre sätt att vårda de sjuka, utan därjämte intages en alltmer dominerande plats af hälsovården. Denna arbetar på att utforska icke blott orsakerna till de olika sjukdomarna utan ock de omständigheter, som gynna deras uppkomst och framfart och den riktar för öfrigt sitt arbete på att tillintetgöra dessa orsaker och förändra dessa omständigheter.

Min hälsa, min arbetsduglighet och min trefnad afhänga i väsentlig mån af hvar jag förlägger min bostad, hur jag bygger den och hur jag inreder den. Det är därför en viktig angelägenhet för hvar och en att skaffa sig en ändamålsenlig bostad, liksom ock människokärleken fordrar att man unnar sin nästa en dylik och vid behof förhjälpur henne därtill. Men det är icke blott människokärlek som förestafvar det handlingssättet, utan en klok och vidsynt egoism leder till alldeles detsamma. För den samling människor, som utgör ett samhälle, är det mycket dyrbart att underhålla fattigvårdsinrättningar och lämna fattighjälps åt dem som ej förmå betala sin hyra samt att underhålla fäng-

elser åt dem, som i brist på husrum eller för otrefnad i det öfverbefolkade hemmet drifva omkring på gatorna, råka in på krogarna och in på brottets bana eller rent af begå en ogärning för att få tak öfver hufvudet. Och det är mycket dyrbart att bekämpa såväl de akuta farsoter som de kroniska smittosamma sjukdomar, hvilka uppstå och växa snabbt borta i de trånga kyffena. Det skulle i längden vara mycket mindre kostsamt, och det skulle dessutom vara tryggare och säkrare för allas lif och hälsa, om samhället beredde de trångbodda bättre och billigare bostäder.

Att samhället såsom sådant med allvar och grundlighet ordnar bostadsförhållandena är dessutom blott en handling af enkel rättvisa, det är *ett* af de sätt som kunna uttänkas för att försöka göra de yttre förutsättningarna lika för alla, och alla jämspelta i kampen för tillvaron. De undersökningar öfver bostadsförhållandena här i Stockholm som pågått sedan åtskilliga år och hvaraf den senaste, utförd på föranstaltande af styrelsen för Stockholms stads asyler för husvilla och statistiskt bearbetad af d:r J. Guinchard, är synnerligen grundlig och omfattande, är af helt färskt datum, nämligen från 1903, och visa oförtydligt att en sådan rättvisa är i hög grad af behovet påkallad i vår stad. Här råder nämligen en mycket stor brist på smålägenheter och dessutom äro de som finnas oskäligt dyra. Man har gjort en mycket belysande jämförelse beträffande priset pr rymdenhet i bostaden. Sålunda betalas i lägenheter om 1 rum och kök, af hvilka många äro i flera hänseenden bristfälliga och osunda, pr kub.-m. i medeltal 4,59 kr. pr år, under det att man i stora samt tillika sunda och komfortabla våningar betalar i medeltal 2,92 kr. pr kub.-m. pr år.

Som bekant har arbetet att förbättra bostadsförhållandena redan börjat och det har på senare tiden bedrifvits med allt större kraft, tack vare det stora intresse som alla samhällslager skänkt denna fråga och i synnerhet tack vare några åt saken särskildt hänfifna personers verksamma energi. Från kommunalstyrelsens sida har vidtagits den direkta anordningen, att tvänne särskilda gånger byggnader uppförts innehållande smålägenheter, där en del af i stadens tjänst anställda arbetare blifvit hyresgäster. Men det ser ut som skulle man på senare tiden såväl utom som inom stadsfullmäktige luta alltmer åt ett annat sätt att främja beredandet af smålägenheter, till fromma ej blott för stadens arbetare utan

äfven för andra personer i jämförliga villkor. Detta andra sätt, för öfrigt praktiseradt redan förut, är att gynna sådana enskilda byggnadsföretag, där bolaget förbinder sig dels att inreda smålägenheter, dels att göra dem billiga därigenom att bolaget ej tillgodogör sig mer än en bestämd måttlig ränta på det nedlagda kapitalet. Helt nyligen har kommunen på ännu ett sätt gynnat ett dylikt bolag, Holmia, genom att bevilja det ett lån på $1\frac{1}{3}$ millioner kr.

Men blir det sålunda efter hand rikligare tillgång på billiga och goda smålägenheter, så är därmed icke sagdt att dessa verkligen komma att bli invånarne till allt det gagn de kunde vara. De människor, som nu befolka de trånga nästena, ha inte alla kommit dit blott på grund af oförvållad nöd, och otrefnaden som råder där, beror inte uteslutande på att rummet är trångt. Till stor del, i somliga fall hufvudsakligen, beror det på lättja och försöffning att människorna ha det så uselt. Husmodern har ej sinne för och ej förmåga att hålla hemmet rent, än mindre att göra det prydligt och tilltalande. Förflyttad i en bättre bostad skall hon i många fall också låta den förfalla. Jag talar endast om husmodern, därför att det ju är hon som skapar hemmet. Husfadern spelar en viss passiv roll, han kan låta bli att förstöra trefnaden där, men skapa den kan han i allmänhet icke, därtill saknar han mestadels såväl anlag som håg. Det är sålunda nödvändigt att de slumrande anlagen hos hustrun — anlagen finnas ju med få undantag hos hvarje kvinna — väckas och utvecklas och att hon vidare lär sig att begagna sig af alla de fördelar för hälsan och för arbetets lättnad, som en god bostad erbjuder. Det är med ett ord ett uppfostrings- och upplysningsarbete, ett civilisatoriskt arbete, som här också behöfver träda in. Men det arbetet kan man väl ej begära af myndigheterna? Nej visserligen icke. Och inte står det i deras förmåga att utföra det heller. *Det* arbetet kan icke vara annat än rent personligt. Men hvad man kan begära af myndigheterna, det är att de skola lära sig att förstå och uppskatta ett dylikt arbetes betydelse för samhället och att de skola gynna det, att de skola ta fasta på de kvinnor, som visat sig dugliga därtill och låta dem få så stor utsträckning för denna verksamhet, som det är dem möjligt att räkna till för. En kvinna håller för närvarande på med dylik verksamhet i egenskap af vice värdinna för ett af stadens hus på Söder (visserligen ett ganska litet, n:r 24 Fjällgatan), och har hon där redan på kort tid utfört ett godt

stycke arbete. (I detta sammanhang behöfver ju blott erinras om fröken Lagerstedts banbrytande verksamhet.) Jag anser att vi böra uppställa som ett af våra främsta önskemål *att staden i så stor utsträckning ske kan anställer väl kvalificerade vicevärdinnor i sina bostadshus*. Beträffande kvalifikationerna, så kanske det ej är ur vägen att man klargör för sig att dessa böra utgöras, bland annat af i handling visadt människovänligt sinnelag samt förmåga att upplysa och uppfostra; de yttre former, dessa egenskaper gestalta sig uti, spela en underordnad roll. Religiös i djupare mening är nog hvarje människa, som af hjärtat ägnar sig åt sina medmänniskors höjande — må hon så kallas ateist eller pietist.

* * *

Man tyckes vara enig om att allmännyttiga företag böra gynnas af samhället. Och försåvidt som dylika företag behöfva besitta gård och grund, bör samhället åt dem upplåta mark på billiga villkor. Det vore synnerligen önskvärdt att dylik förmån då så påkallas, bereddes de högre privata läroverken (flickskolor, samskolor och gosskolor), hvilka som känt ha en stor betydelse, särskildt därigenom att de på grund af sin relativt obundna ställning kommit att bli de reformhärदार, där nya uppslag inom undervisningen upptagas och pröfvas. För att kunna åstadkomma rymliga, ljusa och för öfrigt sundt och ändamålsenligt inrättade skolsalar är det nämligen äfven för dessa läroverk nödvändigt att uppföra enkom för ändamålet afsedda byggnader. Men med vanliga tomtpris blir ett dylikt företag alltför tyngande för deras ekonomi. I åtskilliga samhällen i vårt land hafva dylika läroverk därför också antingen fått tomt till skänks af kommunen eller fått den upplåten på billiga villkor. Det kunde ju anstå hufvudstaden att följa exemplet och att därigenom bidraga att bringa en stor del af det uppväxande släktet in under mera tillfredsställande hygieniska förhållanden.

Förutom hvad som redan är gjordt i bostadsfrågan är åtskilligt annat planlagdt eller påtänkt. Så har den bostadskommité, som tillsattes af stadsfullmäktige för snart ett år sedan, inkommit med förslag — i afsikt att afhjälpa den värsta bostadsnöden — att staden på en tid af 30 år skulle upplåta trenne af sina tomter mot en tomthyra af 10 öre pr kv.-meter till enskilda bolag, som där skulle uppföra inalles förslagsvis 60 tvåvånings träbyggnader om hvardera 8 lägenheter på 1 rum och kök. På

så sätt beräknades att husrum skulle beredas åt i rundt tal 500 familjer. Såsom ett tillägg till detta förslag uttalade för några dagar sedan »Föreningen för bostadsfrågans främjande» den önskan, »att en effektiv kontroll måtte anordnas beträffande hyresbeloppens storlek och andra omständigheter, som kunna vara af vikt för att de sålunda anordnade bostäderna måtte fylla sitt ändamål». Förmodligen är det erfarenhet, vunnen från bolagshus inrymmande smålägenheter, som dikterat detta uttalande.

Vidare behandlas inom bostadskomitén ett förslag att gynna uppförandet af ett par s. k. arbetarehotell, afsedda för mer eller mindre tillfällig bostad åt ogifta arbetare. Om man också icke öfverhufvudtaget kan såsom sund betrakta principen att under ett tak sammanföra en större mängd människor af samma kategori — åtminstone kan ej jag för min del finna den sund och tillfredsställande — så får man väl dock säga, att en åtgärd som den nämnda såsom öfvergångsanordning bör kunna vara lämplig, och att den i hvarje fall utgör en afsevärd förbättring af nuvarande förhållanden — inneboendesystemet eller vistelsen i de s. k. hotellen i staden inom broarna —. Motsvariga öfvergångsanordningar äro väl emellertid lika mycket af behofvet påkallade för ogifta arbeterskor, hvarför rättvist vore att man ock för deras räkning främjade dylika. Bäst skedde nog detta genom att gynna det på enskild väg inrättade »Hemmet för arbeterskor», så att det kunde utvidga sin verksamhet.

* * *

Under nu befintliga förhållanden kan som sagdt åtskilligt göras. Men man har börjat att drifva anspråken längre. Man har börjat fordra att det skall ställas så att det kan vara med hälsan fullt förenligt att bo i en stor stad och vidare att äfven storstadens människor skola beredas möjlighet att bli bofasta, att få hvar och en sitt eget stadigvarande hem. Hvad hälsosynpunkten beträffar, så är det ju i vår hufvudstad mycket gjordt för den allmänna hälsovården och ännu mer kan ytterligare göras. Men fullt hälsogynnande kunna dock förhållandena aldrig bli så länge vi fasthålla vid vanan att tränga ihop oss i stora hyreskaserner, där vi tillbringa snart sagdt all vår tid, både under arbete och hvila, och därifrån det i allmänhet är så långt till skog och mark att man icke ger sig dit annat än när man har särskildt godt om tid. Och bofastheten, den är för de flesta Stockholmbor ett fullständigt

okänt begrepp, här flyttar man ju ständigt och jemt från den ena lägenheten till den andra och hinner inte slå rot någonstans. Stockholm företer nämligen den egendomligheten att bland dess omkring 300,000 innevånare finnas endast omkring 5,000 husägare. Till en jämförelse kan nämnas, att i ett stort antal af Förenta staternas större städer en tredjedel af befolkningen bor i egna hus.

Vårt land har som känt är mycket godt om mark, den väntar blott på att bli tagen i besittning. Och Sverige har därför också mycket väl råd att låta sin hufvudstad svälla ut öfver ett mångdubbelt större område än den nu besitter. Med utbredning öfver ett större område följer visserligen, att det blir större afstånd människor emellan och att den förbindelse, som särskildt är af nöden med det centrum där snart sagdt all verksamhet inom hufvudstaden är koncentrerad, försvåras. Men nutiden har gifvit oss medel i hand att i det allra närmaste upphäfva denna olägenhet, genom de oerhördt förbättrade kommunikationerna. Med den elektriska spårvagnen, med cykeln, med automobilen kan man på kort tid förflytta sig långa sträckor och antagligt är ju att framtiden kommer att bjuda på ännu flera möjligheter. Men kan man sålunda, utan nämnvärd olägenhet, sprida ut sig öfver en stor ytvidd så bli ju de stora husen i flera våningar obehöfliga åtminstone såsom bostadshus, och hvar och en familj eller ensam person kan icke blott få en större eller mindre byggnad till sin disposition utan också en bit jord därtill. Det normalförhållandet skulle sålunda kunna skapas att hvar och en finge sin torfva, låt vara i de flesta fall ganska liten, att odla på lediga stunder. Familjens medlemmar komme sålunda osökt att tillbringa större delen af sin lediga tid med sundt och tillika inkomstbringande kroppsarbete i fria luften — till oberäknelig vinst för deras hälsa.

Men skall denna förflyttning ut på landet vara i fullaste mått fördelaktig för stadsinnevånarna så måste de också samtidigt komma i åtnjutande af alla de verkliga fördelar, ett ordnadt stadssamhälle kan erbjuda: ett ordnadt vattenlednings- och kloaksystem, belysning, telefonväsende m. m., d. v. s. stadssamhället bör sträcka sig ut med sina omsorger och sitt ordnande parallellt med utflyttningen. Skall slutligen tillräckligt många människor komma i besittning af sådana egna hem så måste det beredas möjlighet att äfven personer med små inkomster kunna skaffa sig dylika. Mark är dyr att köpa, men man vore ju hjälpt om

man kunde få arrendera den mot rimlig tomthyra och dessutom på så beskaffade villkor, att man hade möjlighet att kunna stanna kvar i sin gård i obegränsad tid; på så sätt ägde man ju egentligen samma förmåner som om grunden vore ens egen.

I själfva verket pågår för närvarande en mycket liflig verksamhet hos oss att söka åstadkomma allt detta. Egnahemsidén vinner allt större och större terräng; där har ju t. o. m. i dagarna varit synligt ett förslag från de af Kungl. Maj:t tillsatta sakkunniga att inom stadens nuvarande område skapa dylika å Galérvarfvet, på Kastell- och Skeppsholmarna (det ena alternativt). Eljes tänker man sig egentligen den idén genomförd å de nya områden, som efter hand komma att läggas till staden, hvarför man också kraftigt yrkar på att staden skall i tid försäkra sig om tillräckligt stora kringliggande områden (bl. a. inkorporera med sig en del kringliggande småsamhällen för att ha sin hand med i deras ytterligare ordnande), dels att dessa nya områden skola i stor utsträckning planeras i enlighet med egnahemsidén. Vidare yrkar man på att spårvägen skall i mycket god tid dragas ut tillräckligt långt för att gynna bebyggandet af de nya områdena.

Slutligen kommer som kanske det viktigaste förslaget om den s. k. »arfsbyggnadsrätten». Det förslaget framfördes inför riksdagen i fjor i form af tvänne motioner, hvilka emellertid föllo i första kammaren och i lagutskottet, likväl under reservation af n. v. borgmästaren Lindhagen m. fl. I år har frågan återkommit och tills dato behandlats inom lagutskottet hvars majoritet nu ställer sig gynsamare därtill. I stadsfullmäktige har en motion väckts af borgm. Lindhagen om en skrifvelse till Kungl. Maj:t, med afsikt att påverka den nu pågående revisionen af jordabalken i samma riktning. Lindhagens motion understödes af bostadskomitén, hvars uttalande i frågan för ett par dagar sedan utkom i tryck.

Arfsbyggnadsrätten innebär att byggnad å arrenderad mark kan lagfaras, in-tecknas, säljas och gå i arf. Förut har in-teckningsrätten i byggnader å ofri grund varit mer eller mindre värdelös därför att dylika tomter fått upplåtas endast på begränsad tid (i stad på 10, på landet på 50 år). Fördelen för arrendator af arfsbyggnadsrätt är för det första att han, om han uppfyller fastställda villkor kan, om ej tvingande skäl finnas till ändring, få stanna kvar på sin gård obegränsad tid. Vidare är det tvänne omständigheter, den ena att han ej behöfver nedlägga kapital i marken samt den andra att han kan få lån mot in-teckning i bygg-

naden, som göra, att äfven den som äger ett mycket litet kapital har möjlighet att bygga. Fördelen för tomtägaren, om vi nu tänka på att denna tomtägare är en stad, är att staden dock *äger* tomten och kan vid öfverlåtandet förbehålla sig att, om så för något samhällsnyttigt ändamål behöfs, efter kortare eller längre tid få återtaga den. Vidare kan samhället genom att med vissa tids mellanrum omvärdera tomter och bestämma tomthyran därefter, göra sig till godo, d. v. s. göra för hela samhället nyttig den s. k. »oförtjänta värdestegringen», d. v. s. den stegring i markens värde som tillkommer icke genom husägarens förskyllan, utan genom yttre förhållanden, t. ex. genom att en större trafikgata eller ett salutorg anläggas strax i närheten.

Arfsbyggnadsrättens införande skulle emellertid ej blott ha betydelse för framtiden, ehuru den ju då skulle bli till den största välsignelsen, utan den skulle inverka i hög grad äfven på de närvarande förhållandena. Det blefve nämligen under sådana omständigheter i stadens intresse att hyra ut sina tomter snarast möjligt; men i och med detsamma skulle det ta slut med den enskilda spekulationen i tomter, det s. k. tomtjobberiet, hvilket för närvarande har den drygaste skulden i tomternas oerhörda prisstegring.

Såsom kommunala önskemål för framtiden, hvilka icke få släppas ur sikte för mer eller mindre tillfälliga åtgärder, kan man sålunda uppställa »att samhället måtte arbeta på att i största möjliga utsträckning bereda sina medlemmar tillfälle att förskaffa sig egna hem; att det för detta ändamål måtte tillförsäkra sig om utvägar att utsträcka sitt område vida omkring; att det måtte i tid anordna goda kommunikationer till nya stadsområden; och slutligen att förslaget angående »arfsbyggnadsrätten» måtte hos dem det vederbör röna en ingående och allsidig bearbetning och en snar behandling».

* * *

För att slutligen kort sammanfatta de för närvarande viktigaste kommunala önskemålen, så skulle dessa vara:

att bostadskomiténs nu föreliggande förslag genomföras;

att väl kvalificerade vicevärdinnor anställas i stadens bostadshus; samt

att egnahemsidéns förverkligande inom hufvudstadens område med alla medel främjas.

Karolina Widerström.

Hygieniska önskemål.

Det är nog allom bekant, att vi i Stockholm ej ha något allmänt slakthus och att vår köttkontroll är ytterst otillräcklig, liksom att vi icke dess mindre sedan den 22 dec. 1897 hafva en lag för både slakthus och köttbesiktning. Vi ha till och med haft tid att få en förbättring och ett tillägg till denna lag den 26 maj 1899, och dock stå vi alltjämt på samma punkt d. v. s. vi äga den sämst ordnade kött handeln i Europa.

Icke därför, att vi inte veta, att detta är ett olämpligt sakernas tillstånd, ty redan 1877 tillsatte öfverståthållareämbetet en komité för utredandet af denna fråga. I aug. 1882 var denna komité färdig med ett förslag till inrättandet af en offentlig slaktanstalt med tillhörande marknadsplats i Stockholm. Den 19 okt. samma år lämnade öfverståthållareämb. detta förslag till stadsfullmäktige — och där hvilat det alltjämt. Hvila är kanske ett olämpligt uttryck, ty oändliga komitéer, utredningar och förslag hafva under dessa 22 år behandlat frågan men — ja resultatet känna vi alla. Första utredningen af stadsfullmäktige föll på att vi ingen lag hade, så fingo vi den 1897. Nästa komité påvisade att denna lag ej lämpade sig helt för Stockholm — så fingo vi det förändrade lagförslaget 1899. Samma dag som detta utkom, tillsatte hälsovårdsnämnden en komité för utrönandet af lämplig plats för slakthus och marknadsplats, och nu tycktes man efter oändliga om och men vara på det klara med att den s. k. Hjort-hagen vore den rätta platsen. 1901 sände hälsovårdsnämnden ännu en skrifvelse till stadsfullmäktige för att yrka på en snar lösning, och just i dessa dagar har ytterligare en sådan sändts in af Stockholms slakteri och charkuteriätkare.

Redan 1892 säger hälsovårdsnämnden i en skrifvelse till stadsfullmäktige att denna fråga *»utan tvifvel är en af de från hälsovårds-synpunkt viktigaste som för närvarande kan bli föremål för fullmäktiges behandling»*.

Att så är, kunna vi vid en blick på rådande förhållanden bättre förstå. I Stockholms stad och dess omnejd lär årligen slaktas omkring 23,000 storboskap, 20,000 kalvvar, 15,000 får, 20,000 svin och 1,600 hästar. I slutet af 1870-talet funnos omkr. 40 större och mindre slakterier inom staden. 1885 fick hälsovårdsnämnden genom skärpta bestämmelser för handeln med matvaror rätt att inspektera och hålla räfst med dessa ofta ytterst osnygga och illa skötta slakterier. Detta gjorde, att de mer och mer dragit sig ut till den omkringliggande landsbyggden. I denna stund finns endast omkring 10 slakterier inom staden och mer än $\frac{3}{4}$ af det kött som säljes importerar från landsbyggden eller från andra länder. Hvad detta faktum betyder är lätt att förstå. Hälso-polisen har visserligen medgifvits rätt att äfven besiktiga omkringliggande slakterier och korffabriker, men den är för fåtalig för att hinna med det som finnes inom staden, mycket mindre då finna tid för närgränsande socknar. Att hälso-polisen arbetar få vi då och då en påminnelse om genom de ruskiga beskrifningar på beslagtaget kött, som ibland förekomma i tidningarna.

Men hur ofta är det ej som sådan olaglig handel undgår upptäckt! Den som har varit på torget och sett t. ex. hur den ena kärnan efter den andra kommer in från landet och hur handeln omedelbart tager sin början, kan nog förstå att inte polisen kan hinna med att tillse om allt kött är sådant det skall vara.

Af undersökningarna på misstänkt kött som företagits i Göteborg under loppet af 10 år (1883—92) kasserades 830 djurkroppar för sjukdom, 74 för förskämning och 578 såsom själfdöda (häraf dock hälften hästar, som frivilligt anmälts af sina ägare). Detta ger ett begrepp om hvad slags kött vi kunna befara att köpa. Det är ytterst svårt för en vanlig dödlig att se om djuret lidit af någon sjukdom, då misstänkta partier naturligtvis på förhand aflägsnats och köttet ofta ser fullt friskt ut, och likaså att se om vi tilläfventyrs bli lurade att köpa köttet från ett själfdött djur. För de bättre lottade, som ha råd att köpa i de stora välkända slakteributikerna blir risken naturligtvis mindre, men den mindre bemedlade, som ej kan tänka på att köpa annat än det billigaste möjliga köttet, blir helt säkert ofta nog offer för dylika bedrägerier. Jag har själf stått och sett hur kött, som varit så angripet att det tydligt syntes utanpå, tvättats under pumpen på torget — naturligtvis för att sedan säljas, kanske i mörkret på kvällen då den fattiga arbetarhustrun gör sina uppköp för att få dem

några öre billigare, eller kanske för att malas och säljas som köttfärs. Jag nämde nyss korffabrikerna och vi minnas nog alla hvilka otäcka saker som kommo i dagen för ett par år sedan vid en del razzior polisen gjorde å sådana ställen. Det är inte bara sjukt eller skämdt kött eller kött af själfödöda djur som är riskabelt, utan också det oerhördt snuskiga sätt hvarpå köttet behandlas, förvaras och transporteras, som måste komma i betraktande vid vår ordnade köthandel.

Utrymmet tillåter mig ej att gå in på de faror vi utsätta oss för genom att äta sjukt, skämdt eller illa handteradt kött, vare det sagda nog för att visa, att denna fråga i hög grad berör oss kvinnor, det är ju vi som skola proviantera, och dock ha vi hvarken en veterinärs eller en köttinspektörs möjligheter att skilja på godt och ondt. Men i hvad mån kan nu ett allmänt slakthus med slakttvång och besiktning förbättra dessa förhållanden? Ja det ligger i tämligen öppen dag.

1. All slakt inom staden skall ske å allmänt slakthus där det besiktigas af veterinär. Allt kött som säljes inom staden skall vara *stämpladt* d. v. s. besiktigadt. Denna besiktning sker under gynnsammaste förhållanden, och blir därigenom fullt effektiv.

2. Otillåten handel med kött från sjuka eller undermåliga djur blir genom denna kontroll nästan omöjliggjord.

3. En mindre procent kött förstöres genom slakt och förvaring i osunda och olämpliga lokaler, och transporten af köttet blir lättare, tillgången blir därför större, hvilket måste inverka fördelaktigt på priset.

4. Snygghetens kraf blir på ett helt annat sett tillgodosedt.

5. Slutligen, och icke minst af vikt, bli djurens lidanden betydligt minskade. Slaktare vid en sådan inrättning bli otroligt vana (man beräknar att från 1—2000 djur skulle slaktas pr dag) och därigenom skickligare och snabbare i sitt sätt att döda och döfva. Djuren behöfva ej heller transporteras så långa vägar genom gatorna då sådan anstalt lägges i stadens utkant och i närheten af järnväg. Slakthuset förses dessutom med väntstallar för djuren där de vattnas och få hvila.

Ytterligare fördelar kunde uppräknas, men detta kan vara tillräckligt. Göteborg och Malmö hafva redan fått slakthus, men hufvudstaden står ännu på samma punkt, som då frågan för 27 år sedan upptogs och jag tänker, att vi ha all anledning att instämma i det yrkande, som för några dagar sedan gjordes af nyss

nämnda slakteri- och charkuteriidkare: att stadsfullmäktige måtte vidtaga erforderliga åtgärder för *slakthusfrågans snara lösning*.

* * *

En annan brist i vårt samhälle är otillräckligheten af *folkbad*.

I ett upprop till fabriksbefolkningen å ett af våra Norrlandsbruk heter det: »För kroppsarbetaren är badet mer än för andra af vikt till förekommande af sjukdom. Man måste bada hvarje årstid och för kroppsarbetaren är det en plikt mot kroppen att *hvarje vecka* taga ett badstuvad, såvida icke på grund af sjuklighet annan badform af läkaren föreskrifvits.»

Jag skulle vilja tillägga att badet en gång i veckan är lika ofvsligen nödvändigt för alla medlemmar af familjen och för alla klasser för resten, ehuru behovet däraf ökas i förhållande till trångboddheten. Trångboddhet är fiende till renlighet. Ju mindre utrymmet är dess svårare är det att iakttaga personlig renlighet och dess nödvändigare blir det att anlita allmänna bad. Detta har också insetts i de stora kulturländerna och många ansträngningar ha under senare år gjorts för att bereda den stora allmänheten tillfälle till billiga bad.

Vi hafva ju också sökt följa med vår tid och förhållandena ha i det hänseendet bestämdt förbättrats. Människorna börja att förstå badens nödvändighet och badens frekvens har under de sista 10 åren nästan fördubblats inom både 1:sta, 2:dra och 3:dje klass-baden på såväl manligen som kvinliga afdelningen å Stockholms Allmänna Bad.-A. B. Jämföra vi emellertid siffrorna på badens antal med folkmängden så blir taflan mindre ljus. Frågan gäller då i första hand de bad, som i egentlig mening kunna kallas folkbad. Af sådana hafva vi här i Stockholm de ofvannämnda 3:dje klass baden på Allm. Bad.-A. B:s 4 badhus. De äro badstuvad å 25 öre, som serveras en eftermiddag i veckan för kvinnor och två för män.

Vidare Frälsningsarméns badstuvad vid Stadsgården som serverar bad å 20 öre två gånger i veckan för kvinnor, öfriga tider för män, samt Manhem på söder liknande tider, badstuvad å 25 öre. Utom detta finnes slutligen skolbaden antingen vid skolorna eller efter öfverenskommelse med något af bolagen.

Sammanräknar man de vid dessa badanstalter under året gifna bad, i rundt tal en summa af 250,000 bad hvartill lägges omkring 125,000 skolbad, så utgöra de 375,000 bad.

Vår arbetarbefolkning lär enligt dr Key Åbergs beräkning af år 1895 utgöra ungefär 60 % af Stockholms inneväanare, hvilket skulle bli ungefär 180,000 människor. Detta ger då det lysande resultatet af ungefär *två badstubar per individ årligen!* Jämföra vi denna summa med norrlandsläkarens fodran på *ett bad i veckan* för hvarje kroppsarbetare så är ställningen i sanning förfärande!

De badanstalter, som redan finnas skulle dock kunna anlitas mer än hvad som sker. Orsakerna till den ringa frekvensen äro många, dels är priset 20—25 öre för högt, dels ligga flere af dessa bad för långt ifrån arbetarcentra och slutligen finnas ännu mycket stora fördomar mot bad, särskildt bland kvinnorna. Men det är intet tvifvel om att äfven om dessa redan befintliga bad anlidades till det yttersta, skulle det dock ej finnas tillräckliga möjligheter till bad för vår arbetarbefolkning.

Af största vikt är därför att något göres för att förbättra dessa sakernas tillstånd.

I ett föredrag, hållet för hälsovårdsföreningen i nov. 1902, föreslog dr Nilsson, öfverlärare i Nikolai folkskola, att de präktiga badlokaler, som nu finnas vid många skolhus, skulle öppna sina portar för yngre syskon och mödrar till barnen. Skolbaden användas ju endast om förmiddagarna; efter kl. 2 till 7 eller 8 kunde de användas för detta ändamål. Dr N. anser, att den ökade kostnaden i ved, vatten och tillsyn skulle fullt betäckas af att mödrarna betalade 10 öre per bad och barnen 5 öre. Mödrarna skulle själfva bada sina barn så att extra arbete för baderskan vore den vanliga tillsynen samt rengöringen efteråt. Dessa bad blefve säkert populära både hos mödrarna och de yngre syskonen och vore dessutom mycket billiga. Jag tror att detta vore ett effektivt sätt att få de minst badande af alla kategorier — mödrarna — att lära sig förstå och värdera badens betydelse.

Våra skolhus komma nu under stadsfullmäktige och det vore därför af betydelse att dessa finge ögonen öppna för detta lätt åstadkomna sätt att öka badmöjligheterna.

I de hus där fröken Lagerstedt är vice värdinna finnes ett badrum, som i tur och ordning fritt användes af hvarje hyresgäst en gång i månaden. Det är ett ljust fyrkantigt källarrum med ett stort emaljeradt badkar och tempererad dusch. Vattnet och rummet värmes af en badkamin. Anläggningen kostar ungefär 400 kr. Dylika badrum finnas också i de hus bolaget nu bygger i Vasastaden. Borde ej staden kunna göra detsamma i de arbetarkaserner,

som uppföras på dess bekostnad? Allmänna badinrättningar i arbetarcentra bli dock likafullt af behovet påkalladt och borde där afgiften ställas till 10 högst 15 öre.

Önskvärdt vore väl ock att man af fabrikerna kunde fordra anordningar af bad för arbetarpersonalen, hvilket ju på enstaka håll redan åstadkommits.

En annan ytterst viktig sanitär detalj, som tyvärr ej är tillfredsställande ordnad i Stockholm, är *bekvämlighetsinrättningar för kvinnor*. De få damtoiletter som finnas upptaga en afgift af 5—10 öre, och det borde naturligtvis etableras afgiftsfria sådana isynnerhet å de stora stråkvägarna till och från fabrikerna. Det för hälsan vådliga uti denna brist behöfver ej här påpekas. Jag skulle blott vilja ytterligare fästa uppmärksamheten på det nödvändiga uti en tillsyn öfver hur dessa sanitära förhållanden ställa sig vid de fabriker eller arbetsplatser där kvinnor arbeta samt påpeka, att denna sak i England gjorts till föremål för en grundlig inspektion och en ganska omfattande lagstiftning.

* * *

Komma vi slutligen till det utan allt tvifvel viktigaste hygieniska spörsmålet — *tuberkulosen* — så har därom i dessa dagar sagts och skrifvits så mycket, att ett närmare ingående på frågan ej här är af nöden. Jag skulle blott vilja på det allvarligaste framhålla nödvändigheten af, att *kommunen* såväl som enskilda personer och staten böra träda in i kampen för dess tillintetgörande och därvid ej sky äfven stora uppoffringar.

Kerstin Hesselgren.

—————*—————

Hvad Kirstine Frederiksen var for de danske Kvinder.

For alle dem, der har kendt og elsket Kirstine Frederiksen — og deres tal er stort — står det som en pligt at vidne om, hvad hun har været for sin samtid. Men så stærk *personlig* var hendes indsats i vor kultur, at det er umuligt at give udenforstående

en udtømmende skildring deraf. Lad mig derfor, da spørgsmålet også er kommen til os fra Sverige, prøve på at besvare det gennem en kort skitse af hendes liv og virksomhed.

* * *

Kirstine Frederiksen er født d. 6 Febr. 1845 paa Nöbböllegård paa Lolland. Faderen, Justitsråd Friederichsen*), var en fremragende dygtig og energisk mand, foregangsmand i alt hvad der var nyt i hans fag, landbruget, og Kirstine var hans yndlingsbarn. Hun henlevede sin barndom i et kærligt og fornøjeligt samliv med sin eneste søster og sine mange brødre — det var en sjælden begavet flok, der voxede op på den lollandske herregård, og flere af dem har sat spor i vort fædrelands senere udvikling. Fra herregårde og præstegårde flokkedes andre unge til Nöbbölle; et ualmindeligt sundt og rigt ungdomsliv var det, der levedes, men for de kvindelige medlemmer var det rigtignok de praktiske virksomheder, der lagde beslag paa kræfterne. Andet kunde man i de tider ikke tænke sig; »husholdning og gudsfrygt», det var kvindernes specialfag.

Efter husfaderens død, og efter at de ældre børn havde stiftet egne hjem, flyttede Fru Frederiksen med de yngre børn til København, og her blev det Frederiksenske hjem i endnu højere grad end før samlingssted for en skare gamle og unge — ikke mindst for de sidste. Midtpunktet for det hele var »gamle Fru Frederiksen», der ved ægteskabet med en tyve år ældre mand havde i det ydre fået præg af tidens *gamle dame*, men lige til sin høje alderdom bevarede en ualmindelig sindets ungdom. Og ved siden af hende stod hendes datter, ligeså bevægelig som moderen var stiltfærdig, men hun havde også nok at gøre med at passe både sine pligter som datter i huset og sine egne interesser, der voxede i dybde og omfang, efterhånden som kredsen voxede.

Et intelligent og dannet hjem, hvor alle de problemer, der var oppe i tiden, drøftedes med frisind og varme, det var noget sjældent i de tider, og når et sådant hjem åbner sine døre med den største gæstfrihed, bliver det en uvurderlig kulturindsats. Både danske og udlændinge står i gæld til hjemmet derude paa Kastanievej — som et enkelt vidnesbyrd herom skal jeg henvise til Frk. Maikki Fribergs lille skildring i »Nutid» 1903. I en hel

*) Den yngre gren af familien fordanskede navnet til *Frederiksen*.

menneskealder bestod dette hjem, skönt kårene vexlede stærkt, i det familien pludselig mistede hele sin formue; men som huset blev det samme, således blev livet der også det samme.

Det var denne forandring i de ydre kår, der gjorde, at Kirstine Frederiksen, som da var over tredive år gammel, måtte se sig om efter et erhverv. Det er karakteristisk, at hun ikke valgte nogen allerede banet vej, men resolut kastede sig ind i noget helt nyt: hun meldte sig ind på Rigsdagens stenografkursus, bestod også den afsluttende examen med et udmærket resultat, men — Rigsdagens formænd nægtede at ansætte kvinder. Endnu mere betegnende for hende er det, at denne skuffelse ligeså lidt som andre lignende fremkaldte nogen modløshed eller bitterhed i hendes sind. »Kommer det ikke nu, så kommer det nok en anden gang; går det ikke for mig, går det vel for en anden», var hendes tröst. Og det var hende en stor glæde, da tretten år senere en veninde af hende virkelig nåede at blive stenografassistent i Rigsdagen. Selv tog hun imidlertid med godt mod fat paa andet arbejde; hun forberedte sig til lærerindeexamen, bestod den med udmærkelse og fik strax ansættelse ved Frederiksbergs*) kommunale skolevæsen. Således kom hun da ind paa det, der skulde blive den ene af hendes livs to store hovedinteresser.

* * *

Blandt de mange höjt dannede og udviklede kvinder, som i de år begejstret trådte i skolens tjeneste, var der næppe nogen, der med begejstringen forenede en så stor klarhed over mål og midler, som K. Frederiksen. Påvirket som hun var, både af Frk. Zahle og Prof. Höföding var praxis hende ikke nok; hun tog öjeblikkelig fat på et videnskabeligt studium af pædagogiken, men også her ad egne veje.

Det er en selvfölge, at hun ikke kunde gå udenom den tyske pædagogik; hun studerede med særlig forkærlighed Fröbel, Herbart og navnlig Preyer, men de tyske skoler bröd hun sig aldrig om at göre personligt bekendtskab med.

Det var derimod England og Amerika, der tildrog sig hendes interesse, dels vel under den paavirkning, hun fik fra Prof. Höföding, dels fordi den angelsaxiske ånd med sin

*) Fredriksberg, en slags forstad til Köbenhavn, danner en egen kommune.

sunde realisme var i slægt med hendes egen, men også fordi Amerika, det ungdommelige land, begyndelsernes land, havde det, som lokkede hende fremfor noget andet; thi ungdommen, det fremvoxende, det der bar muligheder i sig — det var, så længe hun levede, det, som hendes hjerte slog varmest for. Hun opnåede også at gøre ikke mindre end tre rejser derover. På den anden rejse deltog hun som jurymedlem i bedømmelsen af den pædagogiske afdeling, og et ganske morsomt vidnesbyrd om hendes virksomhed har man i den *tyske* indberetning om udvalgets arbejde, hvor det hedder: »Fra Danmark havde man sendt os en dame, der sandelig forstod at sætte os i arbejde.» Men mer end alle andre arbejdede hun selv; hun studerede både børneskoler og seminarier, og en rigdom af ideer bragte hun med hjem.

Udbyttet af hendes rejser viste sig snart i en række større og mindre böger: »Barnets sjæleliv», »Hjemstavnslære», »Anskuelsesundervisning», »Amerikanske undervisningsexperimenter», o. fl. foruden en mængde artikler i det pædagogiske tidsskrift, »Vor Ungdom». Det betydeligste af hendes litterære arbejder er imidlertid aldrig kommet offentlig frem. Det er en større afhandling om »De vigtigste almene love for opdragelsen, som lader sig udlede af den nyere psykologi og etik», som hun i året 1891 skrev som besvarelse af en af Universitetet udsat prisopgave. Kort før var hun og hendes familie bleven ramt af en stor sorg, og hun, til hvis livsanskuelse det ellers hørte, at »sorg er synd», havde for en gangs skyld ikke ret kraft til at holde modet oppe. Da fik en veninde hende til at tage den opgave op, som universitetet så at sige hvade lagt til rette for hende; hun skaffede sig ro til arbejdet, fik det gennemført, og vandt prisen, den store guldmedaille, som hun er den eneste ikke-akademisk uddannede kvinde, der har erholdt. (Lad mig med det samme fortælle, at medaillen ikke fandtes blandt hendes efterladenskaber; hun havde solgt den for at hjælpe en ung pige til kunstnerisk uddannelse.) Det havde været hendes hensigt at udføre afhandlingen videre, men dette nåede hun aldrig.

Skönt det, som man ser, ikke er nogen ganske lille række værker, der bærer hendes navn, er det dog ingeniørlunde dem, der er det væsentligste i hendes livsgerning. Også for hende selv stod den praktiske virksomhed i skolens tjeneste som hendes vigtigste opgave. Hvem der har set hende i hendes klasse, vil have set noget af det mest karakteristiske af dansk undervisning; orden

og disciplin var en biting, men hvilket liv og hvilken bevægelse! hvilken vågen opmærksomhed for alt, hvad der var opmærksomhed værd!

Efter en svær hjertesygdom, der begyndte i 1894 og strakte sig over flere år, måtte hun opgive den anstrængende börneundervisning. Sygdommen tog til, og hendes venner havde næsten opgivet håbet om hendes helbredelse. Men den samme beundringsværdige energi, der så ofte havde givet sig udslag i virksomhed, anvendte hun nu på en kur, der for hende var den hårdeste af alle: fuldstændig ro og hvile gennem flere år. Og virkelig begyndte kræfterne at komme igen. Hun fik da et lille embede som statens censor ved forskoleseminarierne, men hun kunde ikke ret længe holde ud at sidde stille og se på andres virksomhed. Da hun fik en opfordring til at indtræde som medforstander ved et nyoprettede seminarium, modtog hun den. Hendes venner var meget betænkelige ved, at hun satte sine få kræfter ind på sligt, men som sædvanlig havde hun ret. I de tre år, hun virkede her, udfoldede alle hendes evner sig og kom til den fuldeste anvendelse. Her fik hun brug for sin rige erfaring, her kunde hun udføre sine ideer, her kunde hun give impulser, her kunde hun begejstre de unge.

Og her er jeg ved den tredje og betydningsfuldeste del af hendes pædagogiske virksomhed: den rigdom af impulser, hun strøede om sig til venner og medarbejdere, ja i vide kredse. Der var få her i Danmark, der havde et sådant overblik og fulgte så godt med i de store bevægelser i skoleverdenen — hun var således nok omtrent den eneste, der drev det moderne child-study, og hun anstrengte sig i flere år forgæves for at finde medarbejdere til en systematisk udövelse deraf — men altid forstod hun at bringe dette til praktisk anvendelse. Lad mig som vidnesbyrd herom blot anføre, hvad en af vore yngre dygtigste skolebestyrerinder skrev til mig ved efterretningen om hendes død. »Indenfor skolernes kreds synes det mig, som om der slet ingen er til at virke så umiddelbart æggende og varmende, så opflammende til denne kombination af undervisning og opdragelse, der gör, at man synes, man må tage sig af de allermindste og næppe kan slippe de allerældste. Vi skylder hende uendelig meget. Alle de små praktiske vink og råd, hun kunde give, og alle hendes ideer til nyforsøg netop i det små — hvor vil vi ikke savne hende!» Dette er

sagt af en af dem, der stod hende fjernere; hvad hun har været for dem, der stod hende nærmere, vil jeg slet ikke forsøge på at skildre.

* * *

Kirstine Frederiksens anden store hovedinteresse var kvindesagen. Når hun tidlig kom ind paa den, var det ikke, fordi hun som så mangan anden blev dreven af personlig trang til at bryde noget åg; hun havde som nævnt haft en lykkelig ungdom med så fri en udvikling af sine evner, som hun — i al fald dengang — kunde ønske. Det var vel nærmest hendes levende trang til samliv med mennesker, der bragte hende i berøring med sociale opgaver, og da hun aldrig var gladere, end når hun kunde anvende sine kræfter i moderne ideers tjeneste, kom hun snart i virksomhed.

I 1872 var det, at »Kvindelig læseforening» stiftedes. Den gamle ansete læseforening for herrer, »Athenæum», havde givet nogle damer bestemt afslag på deres ønske om optagelse, og en del af Københavns mest repræsentative kvinder enedes da om at stifte en læseforening for kvinder. Om foreningens berettigelse var man enig næsten fra alle sider, men alligevel måtte den længe kæmpe med meget trange kår. Det er helt rörende at høre fortællingerne om, hvor opfindsomme de første bestyrelser måtte være, for at foreningen ikke skulde gå under. Men da K. Frederiksen blev formand, indså hun snart, at på den måde kunde det ikke blive ved at gå: hun satte da alle kræfter ind på at skaffe den et statstilskud, og opnåede endelig, at den fik 1,000 Kr. årlig. Dette var i virkeligheden et vendepunkt i foreningens historie; nu kunde den holde sig oven vande; når den kunde det, kunde den også voxe — og det har den siden den tid gjort uafbrudt. — Af andre officielle hverv, hun har indehaft, kan nævnes, at hun i en årrække var medlem af bestyrelsen for »Tegneskolen for kvinder», der var stiftet af Dansk kvindesamfund og i lang tid var det eneste sted, hvor kvinder kunde få kunstnerisk uddannelse. Men det var dog indenfor selve »Dansk kvindesamfund» (den danske kvindesagsforening) - at hendes største og kæreste virksomhed faldt. Ingen er i tvivl om at hun i de sidste tyve år har været foreningens egentlig bærende kraft. Gennemblader man styrelsens protokoller, vil man måske finde, at hendes navn ikke just forekommer særlig hyppigt, i hvert faldt ikke hyppigere end flere andres. Men dette hænger sammen

med hendes fuldstændige ligegyldighed for personlig fremtræden; kunde hun få nogen anden til at gøre arbejdet og høste æren, så hun det helst, men var der ingen til det, så var hun altid rede til at træde frem og fylde hullet. Således overtog hun de sidste år, hun levede, redaktionen af foreningens organ, »Kvinden og Samfundet». Hendes fysiske kræfter var da så ringe, at hendes venner gjorde alvorlig indsigelse mod, at hun tog et så opslidende arbejde samtidig med, at hun skulde grundlægge sit seminarium. Men ingen indsigelser frugtede; der var ingen andre til at gøre det, gøres skulde det — og så gjorde *hun* det.

Fra sin anden Amerikarejse hjembragte hun det hverv at stifte en dansk afdeling af »International Council of Women»; efter flere års utrættelig virksomhed lykkedes det hende, men som sædvanlig ønskede hun ikke selv at indtage nogen ledende stilling i »Dansk Kvinderåd».

Det meste af hvad hun har skrevet om kvindesagen, vil selvfølgelig findes i hendes eget blad, som hun endnu på sin sidste rejse vedblev at sende små artikler til; selv efter at telegrafren havde meldt hendes død, indløb der et bidrag fra hendes hånd. Dog skrev hun også andre steder, i gamle dage i »Tidskrift för hemmet», og senere i »Tilskueren» o. a. st.; hendes sidste større arbejde var en fremstilling af kvindesagens historie i Danmark til Helene Langes og Gertrud Bäumes store »Handbuch der Frauenbewegung».

Dog også om kvindesagen gælder det, at det mindre var det, hun selv udførte, end de ideer, hun med rig hånd udsæede, den varme og begejstring, hun meddelte andre, der er hendes egentlige stordåd. For atter her at gå bort fra den snevrere kreds, vil jeg citere en udtalelse af forfatterinden Fru Emma Gad, som først i de senere år gjorde hendes bekendtskab. Fru Gad skriver: »Når jeg gik til hende, kredsede mine tanker, som de jo gerne vil hos os alle, om livets personlige småting, og når jeg gik fra hende, ude langs de stille villaveje, var jeg helt fyldt med planer og forsætter, ligesom beruset af forestillinger om ting, der måtte påbegyndes og gennemføres til gavn for mange — måtte! At tale med hende virkede som champagne på ens virkelyst og arbejdsevne. Hun var af dem, det er en lykke at have kendt»

I Juli måned 1903 drog hun atter til sit kære Amerika. Dels vilde hun besøge sin søster og hendes børneflokk, dels vilde hun ved samme lejlighed gennemgå et sommerkursus i praktisk pædagogik og psykologi, som Prof. Stanley Hall afholdt i Worcester. Efter endt kursus drog hun med sin familie op i Adirondackbjergene for at søge hvile. Det blev døden, hun fandt.

Da telegrammet, der meldte dette, d. 1 sept. kom til hendes venner i fædrelandet, var der dem, der hårdnakket erklærede, at det måtte være en fejltagelse; hun stod for dem som livet selv.

* * *

I den danske Kvindesagsbevægelse var Kirstine Frederiksen Sjælen. »Lederen» kan man næppe kalde hende, da hun forholdsvis sjælden trådte frem i spidsen. Men hun var *sjælen*, den oplivende, beåndende kraft, det varme hjerte, det aldrig stansende pulsslæg. Legemet kan man afbilde, men hvem kan aftegne sjælen?

Og dog vilde vi så gerne fastholde billedet af hende, ikke mindst for ungdommen, den hun elskede så højt, thi hun var et af de forbilleder, det er en lykke at have for øje. Hun var en *samfundsarbejder* uden lige, altid tjenende, altid ydende, aldrig tænkende på løn eller tak. I sin *personlige virksomhed* stod hun som den der viste, ikke blot hvor dygtigt, ædelt og uegennyttigt et arbejde kan gøres, men hvorledes arbejdet kan fylde sindet med en rigdom så stor, at der er nok til mange andre.

Derfor havde hun også denne uoverskuelige skare af venner, i og udenfor Danmark, ja, i alle fem verdensdele. Under den opfordring til at sætte hende et varigt minde, som i denne tid er udsendt, vil man læse navnene på så broget en skare mænd og kvinder, som vist sjælden ses, repræsentanter for de mest forskellige aldre, stænder, livsanskuelser, men forenede i erkendelsen af hendes ædle personlighed og hendes dygtige og uegennyttige livsgerning.

Ida Falbe-Hansen.

En bok om Runebergs hustru *).

Fredrika Runeberg. En litterär studie af *Helena Westermarck*.

»Jag har inom mig en åder af djup sorgmodighet, som jag hela mitt lif haft en svår kamp att hålla nere, men stundom blir den mig öfvermäktig, bryter alla band, hvarmed jag belagt den och sprutar upp lik en sårad blodåder.»

Dessa ord, som Fredrika Runeberg skref i bref till en vän året innan hennes make gick bort, innehålla en själfbekännelse, som nog ger klafven till hela hennes väsen. Ett inneboende svårmod, kufvadt af sträng själfdisciplin och de tusentals kraf, som ställas på en gift kvinna med många barn och lefvande under borgerliga, ekonomiskt begränsade förhållanden, ett svårmod som all inre kamp till trots lägger en dämpare på lifsmod och lifsglädje, sådan är grundtonen i Fredrika Runebergs personlighet. Af allt hvad man läst och hört om Runebergs hustru är det denna läggning åt melankoli, som blir det förhärskande intrycket, på samma gång det är med en känsla af djupaste beundran och vördnad man böjer sig inför styrkan af en karaktär, som i pliktens skola lärt den svåraste af alla läxor; själföfvervinnelsen. Hvad mer om hennes gestalt icke bär den mjuka kvinlighetens drag, att det ej är med de gängse skönhetsmåttan man får mäta hennes bild, denne framträder dock med en storslagenhet i linierna, en adelhet och höghet, som gör den fullt värdig att stå i oupplöslig förening med den mans, som burit hederstiteln att vara sitt lands störste son.

Fröken Helene Westermarcks nyligen utgifna studie, hvilken utgör ett värdigt led i den månglänkade kedja af minnesrunor, som ägnats Finlands främste skald med anledning af hans 100-årsjubileum, ger bekräftelse på denna uppfattning af Runebergs maka. En plikttrohet som aldrig svek, en hängifvenhet och själfupoffrande ömhet utan gräns, och samtidigt en medvetenhet om

*) Här hänvisas till artikeln »En stor mans hustru. Några blad ur Fredrika Runebergs lif.» Dagny 1892 häft. 7, byggd dels på en del fakta lämnade af lektor Runeberg i Borgå, dels på Fredrika Runebergs då ännu otryckta bref.

egna andliga gåfvor och möjligheter, som väl hölls under tygel af en sträng själfukt, men som icke alltid med stum resignation fann sig i den lott, som nästan oundvikligen följer med äran att vara en stor mans hustru: själfutplåningens. Och så »det inåtvända tungsinnet med böjelsen för grubbel, som hela lifvet igenom gaf sin färg åt Fredrika Runebergs personlighet», med stor enkelhet i framställningssättet men med en värme och innerlighet, som verkar i hög grad fängslande, låter fröken Westermarek i sin studie alla dessa för hennes berömda landsmaninna utmärkande karaktärsdrag komma till sin rätt.

Bland Finlands icke alltför rikhaltiga förteckning på litterata kvinnor intager Fredrika Runeberg ett hedersrum. I den biografi af henne, som nu föreligger, betonas också med mycken finhet och åskådlighet hennes betydelse som författarinna. Att bredvid ett snille som Runebergs, ett diktargemüth af mindre valör, äfven om det i och för sig är nog så betydande, måste blifva undanskymdt, är själfallet. Hade ej ödet — eller lyckan, hur man vill kalla det — sammanlänkat Fredrika Tengströms lif med skalden Runebergs, skulle troligen hennes rangplats inom den finska litteraturen blifvit en annan och högre, hennes produktion rikare, fastän hon lefde i en tid och under förhållanden som voro så föga befordrande för litterär verksamhet, för så vidt det rörde en kvinna.

Och dock framgår det af allt att Runeberg själf icke afsiktligt satte någon hämsko på sin hustrus diktargåfva. Tvärtom, han synes ha uppskattat den till fullo och uppmuntrat henne att skrifva. Ja, det var hans uttryckliga förklaring att hennes beslut att upphöra med författande gjorde honom »sorg», som efter många år förmäde henne att bryta sin tystnad. Det var han som med den förebrående frågan: »Vill du göra dig till en andlig själfspilling», häjdade hennes hand, då hon, under det bittra intrycket af »skränet mot kvinnans rättighet till att försöka producera något», var i färd med att »förstöra alla minnen af att någonsin sökt sig ett nöje i pennans lekar». Det erkännande, som han uttalade, när hon läste upp manuskriptet till sin historiska roman »*Fru Catharina Boije och hennes döttrar*», och som hon anser vara »förmätet att för någon annan upprepas», borde väl, då det kom från ett sådant håll, verkat som en tillräcklig uppmuntran. Och likväl fick romanen ligga i femton år, innan den blef tryckt! Förlamande måste i sanning hennes till sjuklig miss-tröstan uppjagade själfkritik ha varit, och högljudd den ovlja

som i hennes omgifning gjorde sig gällande mot en kvinnas sysslande med skrifveri för att åstadkomma en sådan verkan. Hvad som ej offrades åt lågorna af »hennes pennas barn» stoppades i »den grå påsen», som hon kallade det, och det dröjde årtal innan de blefvo befriade ur fångenskapen.

Bland det förnämsta af hvad sålunda räddades undan förintelsen står högst den samling berättelser, »sagoparabler», såsom Runeberg karakteriserade dem, hvilka först utkommo i »Litteraturbladet» och sedan i bokform under titeln *Teckningar och drömmar*. Denna berättelsesamling, jämte ofvannämnda historiska roman — den första inom denna genre, som den finska litteraturen äger — samt den äfvenledes på ett historiskt motiv byggda berättelsen *Sigrid Liljeholm*, räknas till Fredrika Runebergs betydligaste arbeten, ehuru de bidrag hon under årens lopp i bunden som obunden form lämnat till tidningar och tidskrifter representera en ganska betydande siffra. I fröken Westermarcks öfversikt af hennes författarskap skänkes oss en god karaktäristik af såväl dess rent litterära egenart som dess tendens. Och om man fränser det romantiska draget, som ju är betecknande för tiden och som naturligtvis tager öfverhand i de historiska berättelserna, går alltid genom Fredrika Runebergs diktning en röd tråd, hvilken af hennes biograf betecknas såsom »denna äkta medkänsla hos kvinnan som, drifven af ett oemotståndligt begär att trösta och hugsvala, gör andras sorg till sin egen». I det mesta af hvad hon skrivit ligger sålunda, ibland medvetet ibland omedvetet, en moraliserande, stundom starkt polemiserande afsikt liksom inkapslad i det poetiska omhöljet.

Hvaråt afsikten siktar få vi af Helene Westermarcks utläggning, som sagdt, en klar och lefvande föreställning, och då den visar på en annan för Fredrika Runebergs personlighet högst karaktäristisk sida, hennes kvinnoemancipationstendenser, må det tillåtas mig att ytterligare citera hvad den finska författarinnan skrifver i anslutning till det nyss anförda omdömet rörande grundtanken i »*Teckningar och drömmar*».

»Allt som lider och misshandlas», heter det, »kommer in under denna rika medkänslas omvårdnad: det misshandlade, tåliga husdjuret, den ovarsamt brutna blomman, som får vissna i solskenet, såväl som de lidande människobarnen, hvilka måste bära lifvets tunga och hetta. När det gäller att blotta orättvisorna mot de svaga, bekämpa missförhållandena, som kränka de värnlösa,

eller kräfva rättvisa för dem som nedtrampas af orättfärdigheten, fruktar författarinnan icke att gripa äfven till satirens hvassa vapen och medvetandet af att också hon själf såsom kvinna hör till de i samhället rättslösa, har då ibland gjort satirens hvassa klinga tveeggad».

Högst påfallande är denna fru Runebergs kritiska hållning till tidens uppfattning af kvinnan som individ och social personlighet. Hon var väl i detta afseende påverkad af Almqvist, Fredrika Bremer och andra samtida frihetsförkunnare, men af mycket af hennes uttalanden, såväl tryckta som i brefform, framgår huru själfständiga och framsynta hennes tankar beträffande kvinnans ställning voro. Åratal innan ens ordet kvinnofrågan ingått som ett språkbruk i det allmänna medvetandet, var Runebergs hustru i själ och hjärta en kvinnosakskvinna af renaste vatten. Hon skulle dock, innan hon gick bort, få upplefva de första böljeslagen af den rörelse, som hon med så mycken längtan emotsett. Men själf ansåg hon sig då stå utanför striden. När Topelius uppmanar henne att ge ut sina småbitar för hvad han kallar »kvinnans sak, den stora saken, som behöfver alla sina arbetare», afböjer hon förslaget, dock ej utan en suck vid tanken på att hennes lappri icke skulle kunna göra något till eller ifrån. Men hon tillägger: »Gud vare lof, som tillåter mig att se gryningen af en dag häri. Och att dagen går upp, därom tvekar jag icke ett ögonblick, må den än till en början skymmas af moln.»

* * *

Men om Fredrika Runeberg som individ och författare var tillräckligt framstående för att intaga en själfständig plats i ett lands utvecklingshistoria, ligger dock hennes förnämsta betydelse i att ha varit den store Runebergs hustru, moder och fostrarinna af hans söner. I mot- och medgång, i lycka som lidande, var hon hans trogna följeslagarinna och vid hans trettonåriga sjukläger stod hon »med aldrig svikande ömhet hjältemodigt vid hans sida». »Hon var», säger Helena Westermarck, »ljuset i sjukrummets skuggvärld, där hennes dag förgick under ständiga omsorger för hans vård och trefnad». Glömsk af egna lidanden, en från ungdomen klen hälsa, därtill en med åren allt mer tilltagande dålig hörsel, som tvang den lifliga och vakna själen in i den döfves »tysta och underliga värld», var hon endast till för sin sjuke make,

och det var genom henne han hämtade styrka att bära sjukdomens och plågornas tunga kors. Nu blef hon i sanning stor i sig själf, ej blott en stor mans hustru.

I utförande såväl som i uppfattning är fröken Westermarcks arbete öfver Fredrika Runeberg värdt det största beröm. Hon har kallat det en litterär studie och ger också större utrymme åt det för fru Runeberg som människa och författarinna betecknande, än åt lefvernesbeskrifningen. Denna, som så nära är förbunden med Runebergs egen, har hon med rätta ansett vara tillräckligt känd, för att behöfva annat än en flyktig skissering. Af de yttre konturerna af makarna Runebergs äktenskapliga samlif, både under de första sträfsamma åren i Helsingfors och sedan i det välbekanta skaldehemmet i Borgå, det långa, låga envåningshuset med sina vackra välvårdade gröna växter i fönstren, den härd hvarifrån de underbara sånger utgått, som skola lefva på folkets läppar. så länge det talas och sjunges på svenskt tungomål, af allt detta upprullas för oss en del tilltalande bilder. Att de verka så lifvande är nog att söka i den omständigheten, att förf. icke fallit offer för det analyserande, uppkonstruerade hårklyfverimanéret, som är ett så utmärkande drag för den moderna litteraturkritiken, utan framställer hvad hon har att säga i några vackra, enkla ord.

Att man kan skrifva klart och enkelt och på samma gång med en djup och själf full uppfattning af en kritikers uppgift, därpå är fröken Westermarcks Fredrika Runebergs-studie ett talande bevis.

L. D—n.

Litteratur.

Susanne. *Ett ungt hjärtas historia*, berättad af *Amanda Kerfstedt*.

När man läst Amanda Kerfstedts senast utgifna arbete, Susanne, förstår man lätt den ledsnad författarinnan måste erfarit, då hon fann detsamma i julen genom ett obegripligt missförstånd inrangeradt bland barn- och ungdomslitteraturen. Mot kritikens ofta alldeles omotiverade misshugg torde en rutinerad skribent vara tämligen stålsatt, men att sans façon bli inpassad i en litteraturgrupp, dit man alls inte hör, kan man ej gärna bära med jämnmot. Den protest fru Kerfstedt offentliggjorde med anledning af här berörda felgrepp var därför fullt befogad.

Ty »Susanne» är för visso ingen barnbok. Det är en bok, som fordrar mogen reflektion hos läsaren och en större lifserfarenhet än den, som förutsättes hos en ungdomsberättelses läsekrets. Och dock är det till de unga förf. vänder sig. Icke till dem blott som äro till åren unga, utan till dem som bevarat denna sinnets ungdom, hvilken tror på renheten och äktheten hos ett ungt ofördärfvadt hjärta och känner sympati för dess sträfvan att bibehålla jämvikten i en värld, där så mycket synes ställt på hufvudet. Den lilla hjältinnan är visserligen mycket ung, mycket naiv och mycket troskyldig, men den kärlek, hvarmed förf. skildrat henne, stadfäster oss i den tro, vi ogärna vilja släppa, att dessa egen-skaper icke alldeles äro bortlagda äfven bland vår tids brådmogna, själfstillräckliga unga släkte.

För de moderna andarna är det således ej Amanda Kerfstedt berättar sin historia, hennes språk är därför alltför enkelt och okonstladt, de lifsskildringar hon upprullar alltför litet komplicerade. Men tro ej därför att hennes skildringskonst, för hvilken verklighetstroheten är så betecknande, låter det alldagliga taga öfverhand; det poetiska får också sin beskärda del. Brevväxlingen mellan de för hvarandra fullkomligt obekanta unga personerna, hvilken utgör ett hufvudmoment i historien, har t. o. m. en stark bismak af gammaldags romantik, ehuru förf:s fina känsla för hvad som är äkta och oäkta bevarat henne från att alltför mycket skatta åt det sentimentala. Man *kan* tänka sig att äfven i vår sena tid det skrifna ordet kan tjäna som föreningslänk mellan ett par unga hjärtan och alstra kärlek utan personligt sammanträffande, men man håller samtidigt förf. räkning för att hon ordnat det så, att det första mötet mellan de älskande blir ett farväl för lifvet. Slumpen skulle i sanning varit nästan onaturligt välvillig om den på så lösa grunder skapat ett idealäktenskap. »Sådant händer bara i romanerna», och fru Kerfstedt har blickat alltför djupt in i lifvet för att nöja sig med dess skenbilder.

Mest ingripande i lilla Susannes lifshistoria är emellertid hvarken den romantiska episoden med den okände brefskrifvaren eller hennes lugna insegling i äktenskapets hamn vid den hederliga ungdomsvännen Matts' sida, utan förhållandet till föräldrarna. Den unga flickans första stora sorg, då hon upptäcker att den afgudade fadern icke längre är värd hennes aktning har fått en gripande skildring, liksom utvecklingen af huru denna pröfning, den bittraste af alla, mognar henne till kvinna och stål-sätter hennes karaktär, är gjord med den finhet, som utmärker en för själsnyanser vaken blick. Man tycker dock att förf. med alltför skonsam hand farit fram öfver den skyldige, den otrogne mannen, som på ett så hänsynslöst sätt bedrager sin hustru och för den oskyldiga dottern bakom ljuset. En syndare som sig ångrar och bättrar varder ju mycket förlåtet, men af ånger och botfärdighet ser man här mycket litet till, och den änglalika

makans glömska af lidna oförrätter räknar man henne knappast till förtjänst. Förf. skall troligen med den blida människokärlek, som är ett med hennes natur, svara, att man har lika liten rätt att kasta sten på en brottslig man som på en brottslig kvinna; och hon har kanske rätt? — — — — —

De få ord jag här ägnat åt fru Kerfstedts sista bok äro icke ämnade som en rekommendation. En kritik, välvillig eller motsatsen, skall icke kunna göra något till eller ifrån. Boken blir nog läst ändå. Jag har endast ansett det som en kär plikt att i denna tidskrift konstatera det glädjande faktum, att vår litteratur riktats med ett nytt verk af denna de svenska hemmens så högt värderade och afhållna författarinna.

L. D.

Den siste Hauge (*Violin II*) af J. Blicher-Clausen.

Måhända var det en och annan som i likhet med anmeldaren, helst skulle sett att »Violin» (n:o 1) hade slutat med den scen, där Max Hauges mor krossar den döde sonens violin, sedan hon för sista gången i toner gifvit uttryck åt sin sorg och sitt svikna lifshopp. Den därpå följande epilogen är alldeles inte behöflig och förtar i viss mån intrycket af de föregående, mera storslagna momenten i dikten. Och när för någon tid sedan bland bokannonserna stod att läsa om en hel bok som fortsättning på denna, frågade man sig måhända, om en sådan fortsättning verkligen kunde vara till fromma för det i sig själf fullfärdiga verket.

Trots den mycket berömmade kritik från författarinnans hemland, hvaraf flera utdrag stå att läsa på bokomslaget, och trots allt hvad äfven denna del rymmer af poetisk skönhet och äkta patos, kan jag för egen del ej finna annat, än att den första delen som helhet står mycket högre. Vi finna där scen efter scen, som mäktigt griper lika mycket genom formens luftiga poesi som genom innehållets sorgtyngda, intensiva kraft. Jag vill blott exempelvis erinra om den sällsynt vackra motsättningen mellan Max Hauges ända från början dödsdömda kärlek och den yngre broderns ungdomsfriska och segersälla lycka eller om den scen, där Max anropar modern om att icke med sina böner kvarhålla hans ande vid ett lif, som alltjämt varit honom ett bittert kval.

»Den siste Hauge» är likaledes rik på vackra och stämningsfulla scener, och samma varma medkänsla med alla dem, som lidit skeppsbrott på lyckan, är äfven här berättelsens förhärskande drag. Samma grundmotiv går igen, »släktviolin» spelar fortfarande hufvudrollen och har i sitt följande samma oförsonliga strid mellan konstnärskrafvet och den personliga lyckan. Liksom »farmor Hauge» satte sonens konstnärsskap öfver hans lifslycka, är det här sonsonen, Tuck, som för sin framgång såsom bildhuggare uppoffrar sin fästmö, Ruth, på ett sätt, som är litet för raffine-

radt grymt för att synas rimligt ens i ett versifieradt drama. Det är nämligen hon, som enligt hans tanke är utsedd att bringa det yttersta offer, som skall bryta udden af släktförbannelsen.

Visserligen har dikten full rätt att låta sina gestalter öfverskrida gränserna för det i vanlig mening troliga, men det kan dock ibland hända, att dessa gestalter härvid upphöra att verka fullt lefvande. Det är något af grafluft öfver hufvudpersonerna i föreliggande drama, något som också är mindre underligt i betraktande af den miljö, i hvilken de äro insatta. Redan på de första sidorna föras vi in i en likkistsnickares verkstad, där de fyra barn, som boken sedan följer ut i lifvet, springa och leka bland kistorna, gömma sig inuti dem och nära allehanda hemska funderingar om död och grafvar. Och detta likkistmotiv går sedan igen genom hela boken. Man får onekligen väl mycket häraf, i synnerhet om man nyss förut läst författarinnans näst sista bok, Kjell, hvilken som bekant också till stor del handlar om en kista. Fru Blicher-Clausens dragning till hemska motiv når väl i »den siste Hauge» nästan kulmen, då Tuck på gränsen till obotlig blindhet kommer hem från främmande land och finner sin tilltänkta brud på ett sjukhus med amputerad arm och kallbrand i benet och den döende i sina sista stunder fantiserar om just samma likkistor, där hon och Tuck lekt som barn. Det är sant att det ligger en sorts motvikt häremot i Ruths intensiva längtan efter ett fullt och helt kvinnolif, det är sant att det finns en liten fläkt från ett »jenseits» i hennes afskedsord och att bredvid dessa båda pinade människor, stå två andra som representanter för sund ungdomsglädje. Det pinsamma blir dock allför öfvervägande, och ett sådant hopande af *fysiskt* elände framkallar en känsla af kvalm och beklämning, vida skild från den vi erfara vid beröringen af den stora sorgens mäktiga vingslag. Fru Blicher-Clausen har medel i sin hand att väcka båda dessa känslor, och man kan därför beklaga, att hennes senaste arbeten mera skattat åt det skräckfulla i st. f. att nöja sig med den tragik, som kan ligga inom gränserna för ganska alldagliga människoöden, och som förf. många gånger förut visat oss att hon kan tolka på ett gripande sätt.

Versen är utan tvifvel fru Blicher-Clausens bästa uttrycksmedel. Hennes stil når här ofta en luftig, spindelväfsfin fulländning, och i de starkare momenten finner hon mången gång högstämda uttryck för själens djupaste toner. Men denna vers måste läsas på danska, om man vill ha någon verklig njutning däraf. Öfversättning af diktverk är en vansklig sak, och den anonyme öfversättaren af »Den siste Hauge» har knappast haft de nödvändiga förutsättningarna. Örat stötes af många danska ord och vändningar, bl. a. möter oss ett så förvånande uttryck som »*lydsnar*» (snabb att höra), ord, som alls inte rimma på svenska, få stå kvar, emedan de rimmat i den danska texten, o. s. v.

Skall då inte den tid snart komma, då vår bildade allmänhet tror sig om att läsa skandinaviska arbeten, åtminstone de

poetiska, på originalspråken? Man kan nästan misströsta, när man ser hur bra en del sådana öfversättningar »gå». Men till fromma för diktverken äro de inte, åtminstone inte öfversättningarna af fru Blicher-Clausens verser.

F. E.

Föreningsmeddelanden.

Utställningen i S:t Louis och kvinnoarbetet.

Genom Kungl. Utrikesdepartementet har till Fredrika-Bremer-Förbundet inkommit en uppmaning från kvinnokomitén vid S:t Louis-utställningen, hvori den Svenska kvinnan inbjudes att enskildt eller genom sammanslutning i föreningar deltaga i utställningen. Som denna uppmaning emellertid kommit för sent för att motsvara sitt ändamål och Sverige såsom bekant endast utställer på afdelningarna för skön konst och uppfostran, har Förbundet ej kunnat vidtaga någon annan åtgärd än att till kvinnokomitén insända en förfrågan, huruvida tillfälle skulle gifvas att utgifva en grafisk tablå öfver den svenska kvinnans sociala ställning. Då Kungl. Utrikesdepartementet dessutom uppmanat Förbundet att till Sveriges kvinnor sprida kännedom om nämnda inbjudning från S:t Louis, har Förbundet genom notiser i de dagliga tidningarna redogjort för frågans läge och dessutom insändt en afskrift af berörda inbjudning till Svenska Kvinnornas Nationalförbund.

*

Det Whitlockska stipendiet, som af Fredrika-Bremer-Förbundets styrelse årligen utdelas, har för 1904 tillerkänts fröken Magnhild Biller, lärarinna.

*

I Fredrika-Bremer-Förbundets sjukvårdskomité har vid nyligen förrättadt val återvalts fröken Gertrud Adelborg, d:r Hedda Anderson, fru L. Geijer, fröken M. Leijonhufvud, d:r H. Toll och fröken Eva Törnebohm, samt till nya medlemmar valts fröken Signe Bratt (sjuksköterska), d:r Thure Hellström och fröken Aina Törneblad.

*

Fredrika-Bremer-Förbundets samkvämskomité hade fredagen den 11 mars kl. 7 e. m. för Förbundets medlemmar anordnat ett samkväm i Nya hushållskolans lokal, Västra Trädgårdsgatan 19, hvarvid föredrag höllos dels af fröken Lilly Landgren öfver »Skol- och koloniträdgårdar», dels af fröken Ellen Whitlock öfver »Några intryck från Runebergsdagen i Helsingfors 1904.»

*

Fredrika-Bremer-Förbundets folkbildningsverksamhet. Torsdagen den 10 mars höll fröken Maria Aspman i Liljeholmens skolhus ett föredrag öfver »Några drag ur växtens lif» och tisdagen den 15 mars fröken Clara

Wahlström i Missionshuset Ljus å Hagalund öfver ämnet »Arbetet och dess betydelse».

En kurs i sömnad å Hagalund har äfven af Förbundet satts i gång mellan 3—6 e. m. från den 24 febr. till maj månads utgång alla måndagar och onsdagar och omfattar linne- och klädsömnad. Pris för kursen är 10 öre i veckan. Tyg kan af deltagarne erhållas mycket billigt vid kursen, hvarvid afbetalning kan ske så småningom.

Från skilda håll.

—————

Föreningen för kvinnans politiska rösträtt

hade den 29 febr. i K. F. U. M:s stora sal ett möte för att diskutera kvinnornas kommunala rösträttskraf. Ordf. fru Broomé delgaf i några inledningsord föreningens syfte med mötet, nämligen det att söka bibringa kvinnorna ett allt större intresse för utöfningen af sin kommunala rösträtt. Att en ökning af detta intresse behöfdes, framgår af den förhållsvis ringa del kvinnorna taga i stadsfullmäktigevalen, ehuru genom föreningens bemödande i fjer procenten af de röstande kvinnorna högst betydligt stigit (1903 10,1 % mot 2,1 % 1901). Vidare betonade ordf. vikten af, att bland de många allmänna frågor som påkallade kvinnornas intresse, koncentrera sina önskemål på några få, af hvilka fyra framhöllos såsom mest oberoende af partihänsyn, mest aktuella och liggande inom den kvinliga sakkunskapen, nämligen: *bostadsfrågan*, *samhällshygien*, *folkbildning* och *nykterhetsfrågan*. Vid stadsfullmäktigevalen erbjödös ju kvinnorna tillfälle att göra sitt inflytande gällande, hvarföre ordf. uppmanade de närvarande röstberättigade kvinnorna att icke låta detta tillfälle gå sig ur händerna vid det nu stundande valet.

Därefter belystes i särskilda anföranden ofvanstående frågor af *fyra* talarinnor: dr Karolina Widerström, fröken Kerstin Hesselgren, fru Erika Lindqvist och fröken Mathilda Fryxell. De två förstnämnda talarinnornas anföranden förekomma på annat ställe i tidskriften, de tvenne andra, hvilka blifvit offentliggjorda i andra publikationer, behandlade dels folkbildningens odisputabla välsignelser, dels nykterhetsfrågan och hurusom dess lösning berodde på en följdriktigare efterlefnad af det s. k. Göteborgssystemet, för hvars principer tal. redogjorde.

Efter föredragens slut följde en diskussion öfver de uppkastade ämnena och afslutades mötet med antagande af en resolution af följande innehåll:

Kvinnor i Stockholm, samlade till offentligt möte den 29 febr. 1904 för att öfverlägga om kommunala angelägenheter, uttala som sin öfvertygelse:

att Stockholms kommunalstyrelse i anslutning till principen att ett ondt lättare förekommes än botas, bör ägna synnerlig uppmärksamhet åt sådana åtgärder, som afse att förebygga sjukdom, nöd, råhet och lastbarhet.

Bland kommunala önskemål vilja de därför särskildt framhålla:

Med hänsyn till bostadsfrågan: att bostadskommitténs nu föreliggande förslag genomföres; att väl kvalificerade vice-värdinnor anställas i stadens bostadshus; att egna-hems-idéns förverkligande inom hufvudstadens område med alla medel främjas; att bostads- eller sundhetsinspektriser måtte af kommunen tillsättas.

Med hänsyn till den allmänna hälsovården: att slakthusfrågan bringas till en snar lösning; att möjligheterna till billiga folkbad ökas; att afgiftsfria bekvämlighetsinrättningar för kvinnor anordnas; att tuberkulosfaran energiskt bekämpas.

Med hänsyn till folkbildningsfrågan: att folkbildningsarbetet allt kraftigare understödes.

Med hänsyn till nykterhetsfrågan: att det ursprungliga Göteborgssystemet får en mera genomförd tillämpning dels i afseende på försäljningen af brännvin (inskränkning af utskänkingsställena och förkortning af utskänkningstiden, en del krogars förändring till matställen med starkt begränsad utskänkning), dels i afseende på brännvinsmedlens användning-till nykterhetens befrämjande (understöd till nykterhetsföreningar, nykterhetskaféer, varmjölksautomater och alkoholist-hem).

*

Riksdagen och kvinnornas rösträtt.

Af landshöfding Sjöcrona har, som meddelades i föregående nr, vid innevarande års riksdag väckts motion i rösträttsfrågan. Denna motion ansluter sig i hufvudsak till liberala samlingspartiets program och konstitutionsutskottets förslag vid 1902 års riksdag med den ändring bl. a. att kommunalt röstberättigad *kvinnna också må tillerkännas rösträtt men icke valbarhet*. Landshöfding Sjöcrona, som vid rösträttsfrågans behandling vid 1902 års riksdag röstade enligt liberala samlingspartiets förslag (= sammanfallande af det kommunala och politiska rösträttsstrecket), uttalade sig redan då för kvinnans rösträtt. Hans motion i år visar att han står kvar vid den position han intog år 1902.

Det är naturligt att vi kvinnor måste hälsa såsom ett glädjande tidens tecken att en motionär upptagit principen om lika rösträtt för man och kvinna; vi se däri ett bevis att de kraf vi framställt börja vinna gehör inom allt vidare kretsar. Än starkare framträder detta, då såsom vi hafva allt skäl förmoda, nämnda motion framkommit utan någon slags påverkan af organisationen för kvinnans rösträtt eller för kvinnofrågan i allmänhet.

Med det läge rösträttsfrågan f. n. intar, och då såväl regering som riksdag öfvergifvit den grundprincip, på hvilken motionen hvilat, torde emellertid, åtminstone efter hvad man nu kan se, hr Sjöcronas motion icke hafva uts.kt att vinna framgång eller kring sig samla något större parti.

*

Finsk kvinnoförening.

Finsk kvinnoförenings 20:e årsmöte firades på ett högtidligt sätt i Helsingfors den 20 febr. i Finska litteratursällskapets för tillfället vackert dekorerade festsal. I olikhet med hvad förut varit fallet, hade ej några särskilda inbjudningar att bevista årsmötet utfärdats till andra för förenin-

gens sträfvanden närstående föreningar, men sågos dock ibland de närvarande gästerna personer, som representera olika arbetsområden af allmännyttig verksamhet.

Mötet öppnades med afsjungandet af första och sista verserna af ps. »Vår Gud är oss en väldig borg», med ackompanjemang af piano, hvar efter föreningens ordf. fröken A. Gripenberg på finska och svenska riktade några högstämda hälsningsord till de närvarande, erinrande om att Finsk kvinnoförening, hvars verksamhet för 20 år sedan börjat som ett litet dallrande löf på kulturens jätteträd, nu genom 25 systerföreningar vittnar om att tanken slagit rot hos finska folket. »Mycket har», slutade tal., »ändrats under dessa 20 år. Ljus och skugga växlat. Segrar ha vunnits. Eftervintrar minskat deras betydelse. Men på denna dag känna vi lifligt sanningen af de ord vår förenings stiftarinna yttrade vid dess första årsmöte: »Kvinnofrågan äger ett så nära samband med vår tids hela riktning att man lika gärna kan företaga sig att stanna tidens ström, som kvinnosakens utveckling. Ty erkännes en gång individens ansvarighet för det pund, som förlänats honom eller henne, måste äfven samhället anses ansvarigt för att ingen brukbar kraft inom detsamma blir oanvänd. Af denna sanning äro vi genomträngda. Och vi erkänna ur djupet af våra hjärtan att alltmera klarnande strålar af kristendomens ljus fallit på den finska kvinnans väg, om än vi ha långt fram till målet: kvinnans likställighet med mannen och fullt erkännande däraf i sed och lag, inom hem och samhälle.»

Till föreningen framfördes därefter en del hälsningstal af representanter för de många landsortsfilialerna, af hvilka 15 sändt ombud, och upplästes den mängd adresser och telegram, som anländt från enskilda personer och föreningar i in- och utlandet, bland hvilka sistnämnda märktes hälsningar från Sverige, Norge, Danmark, Tyskland, Frankrike och England.

Efter den egentliga festafdelningen hölls föredrag af fröken Gripenberg öfver frågorna: »Hvad hafva vi vunnit? Hvilka äro våra önskemål?» åtföljdt af diskussion, hvilken utmynnade i uppställande af följande fordringar att:

1) hustrun måtte blifva likasom den ogifta kvinnan myndig vid 21 år samt erhålla ägande- och förvaltningsrätt öfver sin ärfda och förvärfda egendom och lika rätt som mannen öfver barnen;

2) understödjande af sedlighetssträfvandena i enlighet med kristendomens ideal, och

3) samma rätt för kvinna som för man att välja sitt arbete.

Mötet fortsatte på eftermiddagen, då efter årsberättelsens uppläsande val af funktionärer förrättades, hvarvid fröken Gripenberg, som i 15 år beklädt posten som föreningens ordförande, undanbad sig återval. Till hennes efterträderska utsågs fru E. Sjöström. En festlig kollation avslutade mötet.

*

Den Svenska Nationalkomitén för bekämpande af den hvita slafhandeln har nyligen öppnat en upplysningsbyrå Tunnelgatan 25. Byrån, som står i förbindelse med en del organisationer och föreningar, som arbeta i samma syfte i utlandet, är i tillfälle att anskaffa tillförlitliga upplysningar an-

gående erbjudna anställningar samt meddela råd och varningar åt unga kvinnor, som ämna söka sin utkomst i främmande land. Tillsvidare är byrån öppen endast onsdagar och fredagar kl. 12—2. Alla förfrågningar besvaras kostnadsfritt och med omgående af sekreteraren i den Svenska Nationalkommittén, fröken Clara Wahlström.

*

Danmark. Det ofta uttalade påståendet att kvinnorna skulle vara mera intresserade af religiösa och kyrkliga angelägenheter, än männen bekräftas äfven af de i december månad förra året företagna valen till »Menighedsraad» i Danmark. — »Menighedsraadet» är församlingens representanter vid alla tillfällen då församlingen skall tillfrågas i någon angelägenhet, såsom t. ex. då en ny präst skall tillsättas eller ny psalmbok antagas. Motsvarar väl således närmast våra kyrkoråd, men valrätt äger här hvarje välfräjdad person. —

Då det var första gången danska kvinnor voro i tillfälle att direkt inverka på någon offentlig angelägenhet har valresultatet varit föremål för särskildt intresse. Af detsamma framgår, att i städerna kvinnorna lifligare deltog i valen än männen, i några städer ha dubbelt så många kvinnor som män deltagit. På landsbygden var ju förhållandet olika, där voro männens antal något större än kvinnornas, men stor var skillnaden ej, förhållandet ställde sig ungefär som 50 till 45. Det har dock äfven där inträffat, att kvinnorna visat ett mycket stort intresse, så t. ex. hände det i en socken på Jylland, att kvinnorna, missnöjda med männens lista, uppsatte en egen dylik och äfven drefvo den igenom.

**

En Fredrika-Bremer-förening i Amerika. I Boston har nyligen under detta namn bildats en förening hvars ändamål är att anskaffa, som det i prospektet heter, »goda platser åt dugliga skandinaviska kvinnor».

Föreningen har en egen lokal n:o 8 Dalton street med läsrum, ämnad att vara en mötesplats, »där alla äro välkomna torsdags- och söndagseftermiddagar». Kurser komma att anordnas uti engelska språket, matlagning, klädsömnad, broderi m. m. Önskemålet synes vara att i en framtid få ett hem till stånd, »där skandinaviska kvinnor kunna hvila sig och känna sig hemmastadda». Årsafgiften är en dollar.

Att den nya föreningen trädt i verksamhet erhålles bevis på genom en oss tillskickad notis från den i Boston utkommande tidningen »Skandinavia», hvilken lyder:

Fredrika-Bremer-Föreningen gifver en aftonunderhållning med scener och tablåer ur Erik XIV:s och Karin Månsdotters lif jämte sång, musik och deklamation uti The New Century Building, 177 Huntington Avenue, torsdagen den 17 mars kl. 8.

———

Till Stockholms kommunalt röstberättigade kvinnor

ställer Föreningen för kvinnans politiska rösträtt den uppmaningen att vid stadsfullmäktigevalen den 16—24 mars begå sin rösträtt. Det heter i denna uppmaning:

Genom ett fullgörande af denna medborgerliga plikt stödes i väsentlig grad arbetet för att kvinnan må erhålla vidgade medborgerliga rättigheter.

Viktiga kommunala angelägenheter påkalla dessutom kvinnornas uppmärksamhet.

Ett själfständigt bedömande af föreslagna stadsfullmäktigekandidater underlättas genom deltagande i de offentliga valmötena samt genom besök i de nedan angifna valbyråerna, där dessutom alla praktiska upplysningar angående valen meddelas:

kl. 11 f. m.—4 e. m. alla hvardagar

å *Fredrika-Bremer-Förbundets byrå*, 54 Drottningg. i tr., samt

kl. 5—9 e. m.

för **Andra valkretsen** den 15—16 mars, 18 Johannesgatan, nedra botten.

» **Tredje valkretsen** den 16—17 mars, 7 Norrtullsgatan, 1 trappa.

» **Fjärde valkretsen** den 17—18 mars, 21 Norrlandsgatan, nedra botten.

» **Femte valkretsen** den 18—19 mars, 10 Ragvaldsgatan, 1 trappa.

» **Första valkretsen** den 23—24 mars, 41 Stora Nygatan, 1 trappa.

Anmälan.

Dagny utkommer **1904** med 20 häften, utgörande minst 28 tryckark.

Priset för hel årgång:

För medlemmar af *Fredrika-Bremer-Förbundet* ... kr. 3,50.

För icke medlemmar af *Fredrika-Bremer-Förbundet* » 5,00.

Förbundsmedlemmar prenumerera å *Fredrika-Bremer-Förbundets* byrå, 54 Drottninggatan, personligen eller medelst postanvisning. Icke förbundsmedlemmar kunna prenumerera dels vid alla postanstalter i riket, dels på förbundsbyrån, dels äfven hos hrr bokhandlare.

Lösnummer kunna erhållas å *Fredrika-Bremer-Förbundets* byrå till ett pris af 30 öre för enkelhäfte.

Vademecum

var bland alla munvatten på hygieniska utställningen i Paris 1902 *det enda som erhöll högsta utmärkelse, Guldmedalj*, och detta i sin egenskap af »*antiseptiskt munvatten*» (antiseptique dentifrice).

Barnängens Tekniska Fabrik,
H. M:t Konungens hofleverantör
Stockholm.

Annonser för DAGNY

upptagas af

fröken Ingeborg Bergström, 31 Östermalmsgatan 31.

Adresser:

Fredrika-Bremer-Förbundet: Drottninggatan 54.

Rikstelefon 27 62.

Förbundets byrå öppen 11—4.

Allm. tel. 48 16.

*Fredrika-Bremer-Förbundets Sjuksköterskebyrå:
Tunnelgatan 25.*

Rikstelef. 68 98.

A. T. 82 11.